

Hanuš Schwaiger

Novokřtění v Münsteru

v roce 1534, 1881-1882

GAVUCHEB

Galerie výtvarného umění v Chebu

10. 5. – 23. 6. 2013

Dosud poslední retrospektivní výstava díla Hanuše Schwaigera (1854–1912) se dohrála v roce 1999 právě v prostorách chebské GAVU. Po čtrnácti letech se tento umělec vrací zpět, tentokrát jediným velkoformátovým akvarelem *Novokřtění v Münsteru* v rámci cyklu *Opus magnum*. Ještě v době konání chebské výstavy bylo toto dílo, klíčové nejen pro Schwaigerovu uměleckou kariéru, považované za ztracené, respektive neznámé. Kompozice byla dlouho známá pouze z nekvalitní černobílé reprodukce. O to větší překvapení vyvolala zpráva, že se obří akvarel nachází ve sbírkách polského *Musea sztuki* v Lodži. Zasluhu na senzačním objevu si připsali historik Vít Vlhas a kurátor polského muzea Dariusz Kacprzak, kteří zjištění také poprvé publikovali v *Bulletinu Národní galerie* v roce 2005. V článku zodpověděli rovněž otázku, jak se Schwaigerův akvarel dostal na místo, kde by jej většina českých historiků umění neočekávala. Na počátku 20. století jej zakoupil zdejší bohatý majitel přádelny vlny Adam Osser od významného vídeňského obchodníka uměním H. O. Miethkeho. Po druhé světové válce přešel do sbírek muzea, kde byl dlouho deponován pod nepřesným názvem a chybným autorským připsáním. Současná výstava v GAVU je nejen první příležitostí představit *Novokřtění* od jejich nedávného znovuobjevení, ale navíc nebylo toto unikátní dílo prezentováno v českých galeriích od roku 1887, kdy bylo vystaveno v rámci první Schwaigerovy souborné výstavy v pražské galerii Ruch.

Přípravné studie a realizace *Novokřtění v Münsteru* zabraly Hanuši Schwaigerovi plně dva roky. První studie jsou datovány již rokem 1881, samotné provedení definitivního akvarelu spadá do následujícího roku.

Autor do komponování vložil všechny dosavadní umělecké zkušenosti, získané nejen školením na vídeňské akademii v ateliérech profesora Matyáše Trenkwalda a slavného malíře „okružní třídy“ Hanse Makarta, ale rovněž pečlivým studiem starých mistrů ve vídeňských obrazárnách. Rakouská metropole tehdy ztělesňovala mix spektakulárního historismu a dravé energie *gründerského* kapitalismu. Mladý Hanuš Schwaiger nebyl jen nezájímavým pozorovatelem, ale aktivním účastníkem dění. V roce 1879 slavila Vídeň pětadvacáté výročí svatby císařského páru. Organizace divadelně, až karnevalově laděných oslav, s alegorickými vozy a kostýmními skupinami se ujal Hans Makart. Mezi jeho pomocníky nechyběl Hanuš Schwaiger. Perspektivu maškarní travestie, která v rámci karnevalu legitimizuje překračovat společenské konvence a zpoza masky vyjadřovat jinak tabuizované názory, je třeba uplatnit také na celý Schwaigerův historismus i *Novokřtění*.

Vlastní námět objevil při čtení novoromantického eposu Roberta Hamerlinga *Král sionský* a prohloubil studiem dobových kronik. Při práci na akvarelu střídal místa pobytu mezi rodným Jindřichovým Hradcem, nedalekým rodinným statkem v Horní Pěně a zámek Seebarnem u Vídně, kam je pozval jeho první mecenáš hrabě Hans Wilczek. Rakouské metropoli se v té době raději vyhýbal. V horkou půdu ji proměnili věřitelé, kteří se domáhali splacení dluhů, které zde Schwaiger během studií nadělal. Téměř každou z několika set postav *Novokřtění*, které doslova zaplavily výslednou kompozici, Schwaiger samostatně studoval podle živého modelu. Rozsáhlé konvoluty těchto tužkových studií schraňují sbírky pražské Národní galerie a vídeňské Albertiny. Tam se dochovala také lapidárně kreslená kompoziční

Kompoziční studie k obrazu *Novokřtění v Münsteru*, 1881, akvarel, papír, 18 × 24 cm, Albertina, Wien, 6496

Stojící muž v plášti – studie k *Novokřtění v Münsteru*, 1881, tužka, papír, 24 × 14,5 cm, Národní galerie v Praze

studie *Novokřtění*. Podobně pečlivě studoval také architektonické detaily pro kulisu domů evokujících v zadním plánu starobylé vestfálské město Münster. Fragments byly však téměř bez výhrady převzaty z architektury jindřichohradeckého zámku a zdejších měšťanských domů na náměstí a v přílehlých uličkách. Celkové kompoziční řešení *Novokřtění* odkazuje k slavným obrazům Pietra Brueghela *Nesení kříže* a *Zápas Masopustu s Postem*. Doslovné citace Brueghelových kompozic využil Hanuš Schwaiger na několika dalších akvarelových kresbách, které vznikaly paralelně s *Novokřtění*. Například Schwaigerův akvarel inspirovaný úvodní scénou *Canterburských povídek* cituje řešení Brueghelovy *Selské svatby* a kompozice povídky *O sedmi Švábech* těží z podobnosti *O slepících* stejného autora.

Samotný námět akvarelu pojednává jednu z nejvýraznějších epizod velké reformační vlny, která počátkem 16. století zasáhla západní Evropu. Radikální anabaptické hnutí ovládlo bohaté vestfálské město Münster a v jeho hradbách očekávalo nejen druhý příchod Spasitele, ale rovněž čelilo oblehání vojsky katolického biskupa Franze von Waldecka. Mezi převzetí města a jeho opětovným dobytím uběhla relativně krátká doba. Celé drama se odehrálo mezi zimou roku 1534 a létem následujícího roku. Vláda radikálů a jejich souvěrců zasáhla do života Münsteru velmi výrazně. Kromě přijetí druhého křtu byla uzákoněna majetková rovnost a mnohoženství. Obležené město postupně pustošil hlad, ovládal fanatismus, vzájemné podezírání a teror. Zběsilá životní realita se stala ústředním motivem Schwaigerova obrazu. Spor „sionského“ krále Jana z Leydeny a místodržícího Bernda Knipperdollinga o trůn odsunul Schwaiger po vzoru Pietra Brueghela na pravý okraj kompozice.

Novokřtění v Münsteru, 1886, akvarel, papír, 104 × 186 cm, Národní galerie v Praze

Váhu a očekávání, které samotný autor Novokřtěncům přikládal, dokládá zaslání obrazu na mezinárodní výstavu do Mnichova, která se konala v roce 1883. Akvarel budil pozornost nejen kritiky, ale rovněž zdejší umělecké komunity. Často bývá citován výrok mnichovského malíře Franze von Lenbacha, který při prohlížení akvarelu pronesl „poblázněné klubko moučných červů“. V lednu 1887 se mohlo s Novokřtěnci seznámit také pražské publikum. Nově otevřená Galerie Ruch hostila Schwaigerovu soubornou výstavu. Výstavní síň prezentovala ještě další dvě varianty tohoto námětu. Vedle první, malé kompoziční studie také přepracovanou velkoformátovou verzi Novokřtěnců, kterou umělec dokončil v roce 1886. Schwaiger při revizi námětu především redukoval počet postav. Důsledně se přidržel konvenční perspektivy, kterou při první variantě až ostentativně nerespektoval. Jakkoli dobová kritika ústy Karla B. Mádla přivítala přepracované řešení jako výraz umělecké pokroku a vyzrálosti, nelze se přehlédnout, že za cenu ztráty naléhavosti, způsobující až závraf.

Vít Vlnas upozornil nakolik hluboko a osobně pronikl do tématu Novokřtěnců na základě umělcova autoportrétu, v němž se Schwaiger stylizoval do role Jana z Leydenu. Kresba je parafrází známé rytiny německého grafika Heinricha Aldegravera. Vlastní portrét začlenil Hanuš Schwaiger rovněž do obou velkých variant Novokřtěnců.

Ondřej Chrobák

↓ Hanuš Schwaiger, Povstání novokřtěnců v Münsteru v roce 1534, 1881–1882, akvarel, papír nalepený na plátnu, 70 × 125,5 cm, Muzeum Sztuki w Łodzi

Autoportrét jako Jan z Leydenu, 1882, tuš, papír, Muzeum umění v Olomouci

Hanuš Schwaiger, Novokřtěnců v Münsteru v roce 1534, 1881–1882

Opus magnum

26. 4.–24. 6. 2013

Kurátor: Ondřej Chrobák

Doprovodné akce:

5. června, 17.00, přednáška prof. Víta Vlnase, ředitele sbírky starého umění NG v Praze, věnovaná historii povstání

12. června, 17.00, přednáška Ondřeje Chrobáka (MG v Brně) o životě a díle Hanuše Schwaigera

Otevírací doba: út—ne, 10.00—12.00, 12.30—17.00

Souběžné výstavy

Na cestách proti své vůli. Antonín Pelc v Maroku, na Martiniku a v Americe (1940–1945)
Výstava z deponitáře, 4. 4.–30. 6. 2013

Anežka Hošková, The New Dark Age of Love
Malá galerie / Kleine Galerie, 8. 5.–16. 6. 2013

Eva Volfová, Z domu a zahrady
Museum Café, 9. 4.–29. 9. 2013

Galerie výtvarného umění v Chebu

příspěvková organizace Karlovarského kraje
náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 16, 350 02 Cheb

T: +420 354 422 450, F: +420 354 422 163

info@gavu.cz, www.gavu.cz

V roce 2013 vydala Galerie výtvarného umění v Chebu. Text Ondřej Chrobák, grafika Kolář & Kutálek, tisk Dragon Press, s. r. o., náklad 800 ks.